

Rynek firm pożyczkowych w Polsce. Teoria i praktyka, red. nauk. Iwona Jakubowska-Branicka, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2018, 334 ss.

Nakładem Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego ukazała się monografia naukowa pod redakcją prof. dr hab. Iwony Jakubowskiej-Branickiej pt. *Rynek firm pożyczkowych w Polsce. Teoria i praktyka*. Zespół autorski, poza panią redaktorką, socjologiem z UW, tworzyli: prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska (ekonomista, SGH, Prezes Zarządu PTE), dr hab. Adriana Mica (socjolog, UW), mgr Maria Bernat (socjolog, radca prawny, doktorantka UW), dr Aleksandra Herman (antropolog kultury, UW), dr hab. Jolanta Arcimowicz (socjolog, UW), mgr Filip Cyuńczyk (doktorant UW), mgr Maciej Frąszczak (ekonomista, SGH), mgr Paulina Spałek (ekonomista, doktorantka SGH). Książka została wydana w ramach projektu „Dlaczego paraformalność działa. Dyfuzja ‘chwilówki’ w Polsce”, sfinansowanego ze środków NCN (nr grantu DEC-2013/11/B/HS6/01506) i realizowanego przez Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Monografia składa się z wprowadzenia oraz 10 rozdziałów, bibliografii, informacji o autorach, a także, co warto docenić, indeksu nazwisk i indeksu rzeczowego. Rozdziały książki są następujące:

1. Czy anomalia jest hybrydą? Półformalne i parabankowe instytucje w sektorze finansowym;
2. Puryfikacja anomalii: parabankowe i inne pozabankowe instytucje finansowe w sektorze finansowym;
3. Analiza regulacji prawnych dotyczących sektora parabankowego – firm pożyczkowych;
4. Struktura i dynamika pozabankowego sektora pożyczkowego w Polsce;
5. Parabanki i pożyczki krótkoterminowe („chwilówki”) w dyskursie prasowym i w badaniach opinii publicznej;
6. Metodologia badania;
7. Funkcjonowanie firm pożyczkowych na polskim rynku finansowym. Wyniki badania metodą „tajemniczy klient”;
8. Profil klienta firm pożyczkowych;
9. „Chwilówkowe” pożyczki pieniężne w kontekście ekonomii behawioralnej i regulacyjnych funkcji państwa;
10. O demokracji i wykluczeniu społecznym.

Biorąc pod uwagę polski rynek wydawniczy i literaturę przedmiotu poświęconą wyłącznie rynkowi pożyczkowemu, recenzowana książka jest trzecią monografią naukową w Polsce na ten temat⁹.

Podjęcie problematyki pożyczek pozabankowych w Polsce należy ocenić pozytywnie, ponieważ rynek ten w ostatnich kilku latach dynamicznie się rozwijał na skutek wprowadzenia przez KNF rekomendacji „T” ograniczającej dostępność bankowych kredytów detalicznych, w tym kredytu konsumenckiego. Jego rozmiary na koniec 2017 r. szacuje się na 6,4 mld zł udzielonych pożyczek, na 3,2 mln liczbę obsługiwanych klientów, a liczbę zawartych umów pożyczki pozabankowej na 4 mln sztuk. Dawało to udział w rynku finansowania konsumenckiego (*consumer finance*) według wartości umów ok. 4%, a według liczby umów ponad 20%. Dane te potwierdzają, że o ile w ujęciu wartościowym, w związku z relatywnie niskimi kwotami udzielanych pożyczek, sektor pożyczkowy odpowiada

⁹ Pierwsza monografia to: K. Waliszewski, *Rynek pozabankowych pożyczek konsumenckich w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2017, a druga to: A. Gemzik-Salwach (red.), *Klienci instytucji pożyczkowych i ich ochrona*, CeDeWu, Warszawa 2017.

za relatywnie niewielką część rynku finansowania konsumenckiego, o tyle pod względem liczby zawartych umów co piąty kredyt konsumencki zaciągany w Polsce jest udzielany przez instytucję pożyczkową. Oferta sektora pożyczkowego, poprzez relatywnie niskie kwoty finansowania oraz krótki termin, w większym stopniu ma charakter komplementarny niż konkurencyjny wobec oferty bankowej, która dotyczy wyższych kwot kredytów udzielanych na dłuższy okres. Ponadto rynek pożyczkowy przeszedł istotną metamorfozę z sektora słabo regulowanego i zaliczanego do bankowości cienia (*shadow banking*), czyli równoległego systemu bankowego, do nadzorowanego przez KNF i poddanego ścisłym regulacjom ustawowym dotyczącym instytucji pożyczkowych (ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o nadzorze nad rynkiem finansowym oraz niektórych innych ustaw). Regulacje te, mające na celu zwiększenie poziomu ochrony konsumenta i bezpieczeństwa obrotu na rynku pożyczkowym, weszły w życie dnia 11 marca 2016 r. i były odpowiedzią na szereg zarzutów i nieprawidłowości związanych z korzystaniem przez konsumentów z pożyczek pozabankowych. Poza ścisłym określeniem, jaki powinien być status prawny instytucji pożyczkowej i wymagania wobec osób nią zarządzających, wprowadzono przepisy antylichwiarskie dotyczące maksymalnych pozaodsetkowych kosztów kredytu konsumenckiego (MPKK) oraz maksymalnych odsetek za opóźnienie, wymuszając jednocześnie zmianę dotychczasowego modelu biznesowego instytucji pożyczkowych, a także konieczność zaprzestania działalności przez część podmiotów z branży pożyczkowej. Poza przywołaną ustawą na rynek pożyczek pozabankowych w Polsce wpływało również wprowadzenie od lutego 2016 r. podatku bankowego, którym zostały objęte największe podmioty w branży, a także od kwietnia 2016 r. programu 500+, zmniejszającego popyt na pożyczki najkrótsze i na najniższe kwoty.

Interdyscyplinarność zespołu autorskiego pozwoliła na wielowątkowe i wieloaspektowe podejście do fenomenu rozwoju rynku pożyczkowego w Polsce, ponieważ w monografii prowadzona jest analiza z punktu widzenia socjologii, psychologii, prawa i ekonomii, co jest *novum* na polskim rynku wydawniczym, gdzie dominowało podejście ekonomiczno-prawne. Poglębiona analiza profilu klienta instytucji pożyczkowych dokonana w monografii jest szczególnie ważna, biorąc pod uwagę rozwój segmentu pożyczek pozabankowych *on-line*, nazywanych *digital lending*, jak i segmentu tradycyjnego *off-line* (placówki stacjonarne własne i partnerskie, sprzedaż osobista). Cechy klientów segmentu *digital lending* rynku pożyczkowego, który jest przykładem *fin-tech*, zaprzeczają stereotypom postrzegania klientów „chwilówek” jako osób z małych miast, nieubankowionych i wykluczonych finansowo, osób w średnim wieku i seniorów, słabo wykształconych. Praktyka rynku pożyczkowego wskazuje również, że nie wszystkie osoby chcące zaciągnąć pożyczkę mogą ją otrzymać, ponieważ poziom odrzucanych wniosków przy pierwszym wnioskowaniu wynosi blisko 66%, a poziom akceptacji wniosków (*approval rate*) – ok. 34%. Instytucje pożyczkowe, podobnie jak banki, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, przed udzieleniem kredytu konsumentowi mają bowiem obowiązek badania wiarygodności kredytowej i rzetelności płatniczej potencjalnych klientów.

Autorzy monografii jako metodę badawczą przyjmują analizę dostępnej literatury przedmiotu, aktów prawnych, raportów, badań wtórnych dotyczących sektora pożyczkowego, materiałów prasowych oraz badań opinii publicznej o tzw. „chwilówkach” i innych źródeł. Nie ograniczają się jedynie do krytycznej analizy zastanego stanu wiedzy na przedmiotowy temat (*desk research*), ale podejmują trud związany z realizacją własnego badania sektora pożyczkowego w Polsce (*field research*) o charakterze ilościowym (w pierwszej fazie ogólnopolska, reprezentatywna próba badawcza, realizacja CBOS; w drugiej fazie 200 wywiadów metodą tajemniczego klienta, *mystery shopper*) i jakościowym (wywiady pogłębione z 8 przedstawicielami instytucji pożyczkowych oraz przedstawicielami instytucji

sektora pożyczkowego i organizacji nadzorujących oraz konsumenckich). Badanie to było prowadzone w czasie, gdy sektor ten podlegał transformacji ze słabo do silnie regulowanego. Stanowiło to dla autorów badania swego rodzaju wyzwanie, z którym doskonale sobie poradzili. Ważnym uzupełnieniem analiz socjologicznych jest wyjaśnienie zasad funkcjonowania rynku pożyczkowego poprzez instrumentarium ekonomii behawioralnej i z uwzględnieniem regulacyjnej funkcji państwa. Z jednej strony bowiem zaciąganie zobowiązań w instytucjach pożyczkowych może przeciwdziałać wykluczeniu finansowemu tych osób, które nie mają dostępu do oferty bankowej, a z drugiej strony nieracjonalne zaciąganie zobowiązań bez rzetelnej oceny możliwości ich spłaty kreuje problem nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych oraz prowadzi do upadłości konsumenckiej. Poza edukacją konsumentów na temat zagrożeń związanych z zaciąganiem zobowiązań, państwo poprzez wprowadzanie regulacji konsumenckich przeciwdziała nadmiernemu zadłużeniu i niewypłacalności gospodarstw domowych.

Autorzy monografii słusznie zaliczają instytucje pożyczkowe do sektora parabankowego według zaproponowanej przez siebie definicji, zaznaczając jednocześnie, że poprzez objęcie tego sektora regulacjami prawnymi wymykają się one definicji parabanku, który jest odmianą hybrydyzacji w sektorze finansowym i elementem sfery paraformalnej. Monografia nie ogranicza się jedynie do diagnozy i wyjaśnienia współczesnego stanu rynku pożyczek pozabankowych (ujęcie retrospektywne), ale również podjęto w niej próbę określenia perspektyw rozwoju rynku pożyczek pozabankowych w przyszłości (ujęcie prospektywne). Monografia oparta jest na solidnych źródłach literaturowych w języku polskim i angielskim o zróżnicowanym charakterze. Należy docenić trud zespołu autorskiego w zgromadzeniu tak obszernej literatury, rozproszonej w wielu źródłach.

Monografię można polecić studentom kierunków socjologicznych, prawniczych, ekonomicznych, pracownikom i zarządzającym instytucjami pożyczkowymi, a także konsumentom korzystającym z pożyczek pozabankowych. Jedyne moje zastrzeżenie jako recenzenta dotyczy określenia „firma pożyczkowa”, które pojawia się w tytule i w treści monografii, ponieważ w momencie wydawania publikacji funkcjonowało już legalne określenie „instytucja pożyczkowa” oraz jego normatywna definicja. W mojej opinii użycie takiego właśnie określenia byłoby bardziej adekwatne zarówno w tytule, jak i treści publikacji.

Krzysztof Waliszewski